

Majstor kontroverzi u posjetu "Gavelli"

PREMIJERE

RAZGOVOR

FESTIVALI

VOX

HISTRIONIS

AKTUALNOSTI

TEORJA

NOVE KHJIGE

SJECANJA

DRAMA

Europski kazališni krajolik 20. stoljeća nezamisliv je bez Thomasa Bernharda. I to ne samo zbog njegova djela nego i zbog njegova lika. Bernhard nije samo svojim provokativnim, zločestim i jezično briljantnim dramama rezervirao sigurno mjesto na repertoarima uglednih kazališnih kuća njemačkoga govornog područja, stvorivši svojevrsni *fan club* bernhardovaca, ovaj austrijski autor živio je svoju književnost i literarizirao svoj život. Njegova djela radala su se iz stalne borbe s teškom bolešću s kojom je morao živjeti od rane mladosti, iz borbe protiv malograđanštine, gluposti, provincijalizma, nepravde i uvijek iznova njegova okršaja s vlastitom domovinom, Austrijom. Bernhard je proveo djetinjstvo u gradu kojeg poznajemo po Mozartu i pompoznim svečanostima, u zemlji koja stoji kao simbol politički snažne i kulturno napredne monarhije u minulim stoljećima i bolno je osjećao provincijalizam, konzervativizam i uskogrudnost te male zemlje s velikom poviješću. Cio svoj život zato je zapravo proveo u ratu s Austrijom, ponekad trijumfirajući, kao 1968. kada je dobio Državnu nagradu, ili nekoliko godina kasnije, kada je pozvan da

radi na Salzburškim svečanostima, a češće stjeran u ćorsokak sudskih procesa zbog uvreda časti raznoraznih lokalnih veličina. No, ono što ovoga pisca čini fascinantim jest činjenica da se, drugačije od tolikih drugih velikih književnika, ni u jednom trenutku do posljednjeg, u Bernhardovu slučaju, vrlo bolnog daha nije dao uljuljkati na lovrikama koje su mu prostirane. Štoviše, takve prostirke koristio je da bi još žesće napao.

Takva prilika ukazala mu se i 1988. godine, spomen-godine prisjećanja na nemile događaja iz 1938., kada je Hitler trijumfalno došao u Beč i potaknut oduševljenjem Austrijanaca koje ga je dočekalo nakon prelaska granice, odlučio Austriju potpuno pripojiti Njemačkoj. Iste te godine "sveti hram" austrijske kazališne umjetnosti, Burgtheater, slavio je svoj 100. rodendan, a od Bernharda je, zahvaljujući činjenici da je na intendantskoj stolici sjedio redatelj brojnih praižvedaba njegovih djela, Claus Peymann, za tu priliku naručen novi komad. Nepopravljivi i neustrašivi intrigant napisao je *Heldenplatz, Trg heroja*, i iskoristio priliku za konačni obračun sa svojom domovinom. *Trg heroja* sigurno nije

T. Bernhard, *Trg heroja*, Dramsko kazalište "Gavella"; Ivica Vidović, Dubravka Miletić, Boris Svrtan, Slavko Brankov

najbolji Bernhardov dramski komad, ali je komad koji je izazvao najveći kulturni skandal u austrijskoj poslijeratnoj prošlosti i koji ju je na taj način snažno obilježio. Pritom je manje skandalozno ono što u samom komadu piše od načina na koji je austrijska društvena i politička javnost na njega reagirala. Likovi doduše ironično, satirično, oštro i na nekim mjestima vrlo zločesto tuku po političarima, intelektualcima, umjetnicima, novinarima i samom austrijskom narodu, ali ne smije se zaboraviti da je *Trg heroja* posljednji Bernhardov dramski komad, praižveden dva mjeseca prije njegove smrti, i da je austrijska publika u tom trenutku već vrlo dobro poznavala provokativnost i oštrinu ovoga autora. Cijela priča zapravo zvuči kao scenarij nekog holivudskog *blockbustera* u koji je upleten državni vrh: ilegalno objavljeni ulomci drame prije premijere, novinske stranice pune reakcija, glasni zahtjevi iz političke elite zemlje za zabranom izvedbe, smjenom intendanta i izgonom autora... I upravo ovo potonje zapravo je najskandalozniji dio "slučaja *Trg heroja*": činjenica da u jednoj europskoj demokratskoj zemlji na kraju 80-ih godina 20. stoljeća jedna kazališna

predstava može rezultirati pozivima na javni linč. Srećom, ovaj holivudski *blockbuster* završio je *hepiendom*, doduše, s hrpama smrdljivog gnoja koje su austrijski seljaci donijeli pred Burgtheater i burnim prosvjedima pred premijeru, ali bez krvi i zabrana.

O odluci udruge ETK Donadria iz Beča, koja je inicirala cijelu kampanju (i svih institucija koje su to omogućile), s ciljem sramotno kasnog ulaska Thomasa Bernharda u Hrvatsku na velika vrata, da se u "Gavelli" postavi upravo *Trg heroja*, sigurno bi se dalo raspravljati. Mnogi poznavatelji Bernharda reći će da je ovaj pisac napisao puno boljih komada. Tvrdit će da je bilo bolje izabrati *Svečanost za Borisa*, čija je praižvedba u Peimannovoj režiji 1970. doživjela velik uspjeh, ili *Ignoranta i ludaka* iz 1972., nastalog u suradnji sa Salzburškim svečanostima, ili pak *Ritter, Dene, Voss* (1985.), koji se često može naći na njemačkim kazališnim repertoarima. I doista je opravdano pitanje je li *Trg heroja* pravi komad u projektu koji ima za cilj ispraviti propust neobjašnjiva ignoriranja Thomasa Bernharda u Hrvatskoj (uz dvije časne iznimke: postavljanje komada

Slavko Brankov, Mia Begović

Ksenija Pajić, Ivica Vidović

PREMIJERE

RAZGOVOR

FESTIVALI

VOX

HISTRIONIS

AKTUALNOSTI

TEORIJA

NOVE KNJIGE

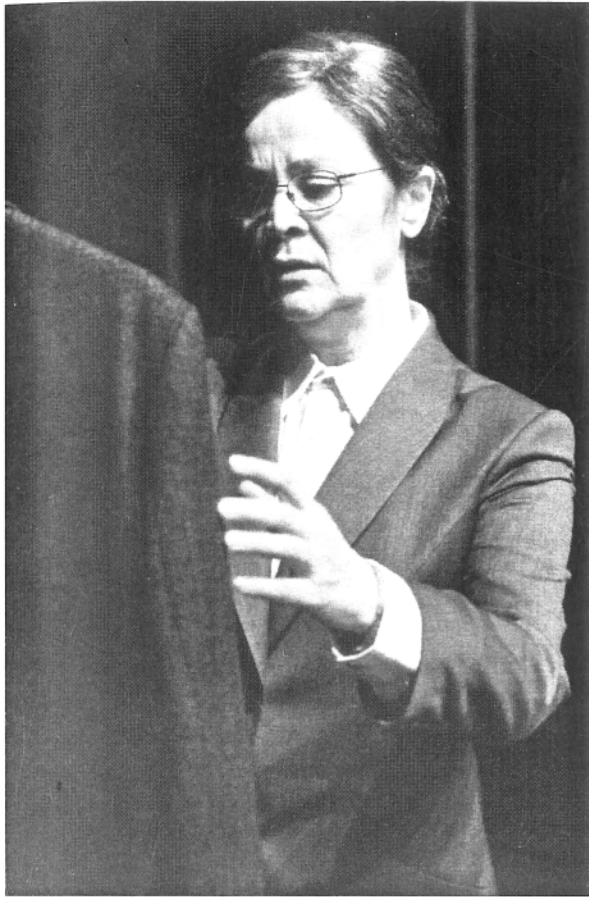
SJEĆANJA

DRAMA

Izgled vara u ITD-u 1986. i *Popravljača svjetova* u splitskom HNK-u 1981. godine). No, argumenata ZA ovu odluku ima pregršt. Prije svega to je Bernhardova ogorčenost koja stoji iza ovog komada i koja proizlazi iz piščeva uvjerenja da Austrija nije očistila leševe iz područja vlastite prošlosti, da nije obavila posao suočavanja s političkom i povijesnom odgovornošću za ono što se događalo na njezinu teritoriju – uz aktivno ili pasivno sudjelovanje austrijskoga naroda. Leševa u podrumu nema samo Austrija i to je mjesto na kojem ovaj inače vrlo austrijski komad prestaje biti samo austrijski. Upravo na prostoru bivše Jugoslavije područja i leševa u njima, onih koji još zaudaraju i onih koji su već odavno kosturi, ima napretek. *Trg heroja*, osim toga, svojim ironiziranjem korumpiranog političkog establišmenta i kritikom kako lijevog tako i desnog političkog tabora, i "crvenih" i "crnih", fenomenalno je svojom zagrebačkom premijerom "upao" u predizbornu kampanju parlamentarnih izbora u Hrvatskoj. I *last but not least*, to djelo komadić je europske kazališne povijesti – kao recepcijski skandal i primjer koliko daleko umjetnici mogu (i moraju) ići u kritici društva i države.

Povjeravanje režije Davidu Mouchtaru-Samoraiju isto je tako bio zanimljiv, u određenom smislu hrabar i sigurno ne nespornan potez. Mouchtar-Samorai je Židov koji već desetljećima živi u Njemačkoj i tamo je 70-ih godina bio *shooting star*. Radio je i još uvijek radi u velikim kazališnim kućama širom Njemačke, više su puta njegove inscenacije pozivane na ugledne Berlinske ka-

zališne susrete i sigurno je jedan od najcjenjenijih redatelja svoje generacije na njemačkome govornom području. Radi se, dakle, o čovjeku koji poznaje židovsku kulturu, židovsku povijest i koji živi u zemlji počinitelja zločina nad njegovim narodom. Dakle, za očekivati je da i te kako dobro razumije problematiku *Trga heroja* i njegovih likova, židovske obitelji Schuster koja živi s traumom Hitlerova dolaska na Heldenplatz 1938. godine. S druge pak strane, Mouchtar-Samorai je stranac koji, prije nego što je dobio ponudu za rad u Gavelli, o Hrvatskoj nije znao ništa ili onoliko koliko jedan intelektualac u Njemačkoj može znati, dakle, uobičajeno: raspad Titove Jugoslavije, krvavi rat na Balkanu, desetljeće Tuđmanove vladavine, na Zapadu nazivane režimom, i smjena vlasti koja je uslijedila, a koju su zapadni mediji zabilježili kao val "demokratskih promjena". Na samom početku mog i Davidova rada na tekstu nekoliko mjeseci prije premijere, nametnulo se ključno pitanje: koliko ćemo *Trg heroja* ostaviti austrijskom dramom, a koliko ćemo je učiniti hrvatskom? Ja sam bila spremna ići puno dalje u provokaciji hrvatske publike, smatrajući da bi to značilo slijediti Bernhardovu poetiku – šokirati, provocirati do granica dobra ukusa i preko granica političke korektnosti, riskirati skandal razmjera onog bečkog, s Hitlerovim govorom kojim završava predstava smiješati arhivski materijal Paveličevih govora, pa čak i Tuđmanovih. Ali vrlo dobro mogla sam razumjeti Davidov oprez i respekt prema povijesti zemlje koju ne poznaje dovoljno dobro i situaciji u kojoj bi lako mogao biti

Helena Buljan

Ivica Vidović

izmanipuliran. Odlučili smo se na kraju za srednji put – ostavili smo dramu u stanu na bečkom središnjem trgu Heldenplatzu, ali smo u 99% slučajeva “Austrija”, “Beč” i “Austrijanci” promijenili u “ova zemlja”, “ovaj grad” i “ovaj narod”, ne želeći da se zagrebačka publika u svakoj drugoj rečenici podsjeća da je sve to austrijska priča i austrijski problem. David je imao vrlo jasnu predodžbu o tome koju pripovjednu crtu iz teksta drame želi staviti u tekstu predstave u prvi plan, stoga oko radikalnog rezanja teksta nije bilo nekih većih rasprava. Da je Bernhardova drama postavljena u punoj dužini originalnog teksta, glatko bi trajala tri i pol sata. I sigurno bi određeni elementi u njoj dobili na snazi. Sigurno bi u njoj bolje došao do izražaja tipičan živi i praskavi bernhardovski jezik i njegov karakterističan stil prepun penetrantnog ponavljanja. Ali, obiteljska tragedija koju je David u ovoj inscenaciji htio prikazati u takvoj verziji sigurno bi se poprilično izgubila i razvodnila. Neki ino-

zemni poznavatelji Bernhardova djela i “bernhardomani” koje sam imala priliku sreći na simpoziju održanom u Goethe institutu dan nakon premijere srčano su zastupali stav da se *Trg heroja* “ne može inscenirati kao obiteljska drama”, da je to na neki način izdaja Bernharda. A ja sam se, sjedeći na podiju, beskrajno zabavljala. Ja, naime, mislim, da nijedan tekst nije svetinja i da se svaka drama može inscenirati kako god redatelju i/ili dramaturgu padne na pamet, samo ako se to pametno i dosljedno učini. *Trg heroja* sigurno je tekst koji ima velik interpretacijski potencijal i pruža brojne izazove – i glumcima i dramaturzima i redateljima. Nema dvojbe da je interpretacija za koju se odlučio David Mouchtar-Samorai u “Gavelli” samo jedna od mogućih i da je ona za poznavatelje i ljubitelje Bernharda vjerojatno šokantna, a možda i razočaravajuća. Ali kakva bi to izdaja Thomasa Bernharda bila, kakav bi to Bernhardov komad bio, kada ne bi izazvao kontroverze?!